

Б. ВОНГАР

РАКИ

JACEH

БИБЛИОТЕКА
ЗНАКОВИ

Издавач
НК Јасен ДОО
Дечанска 12/II
Београд
Тел. 011 328 63 39; 064 124 26 26
jasenbook@gmail.com
www.ikjasen.com

За издавача
Војо Станишић

Б. ВОНГАР
ИЗАБРАНА ДЕЛА

КЊИГА 3

Приредио
Проф. др Александар Петровић

Наслов изворника
В. Wongar
Raki
Copyright © 1999 В. Wongar

Рецензент
академик Предраг Палавестра

Преводач и ауторизовао
Б. Вонгар

Лектура и коректура
Мирјана Станишић

Ликовно-графичка опрема
Мирко Тољић

Илустрације у књизи
Јумајна Бурарвана

Рачунарски прелом
Душко Ђосић

Штампа
Донат граф, Београд

Тираж
1000

Copyright © 2011 НК Јасен

Ово издање је помогло Министарство културе,
информисања и информационог друштва Републике Србије.

Б. ВОНГАР

Р А К И

Превела с енїлескої
Мирјана Петровић

ЈАСЕН
Београд 2011

Души моје мајке

ЗАХВАЛНОСТИ

Настјанак овој дела помогла је стипендија Аустралијској савешта за уметности, тила Федералне владе за финансирање и савештовање у области уметности. Црпеже у овој књизи је нацртала Јумајна Бурарвана (Yumauna Burarwana) из Арнхемске Земље. Ово је друга верзија књије, писана када је прву одузела аустралијска полиција. Писац се захваљује Томасу Шейкошу и Међународном удружењу писаца (PEN International) који су безуспешно покушавали да поврате првобитну верзију рукописа. Српско издање сам прегледао и незнајно доунио. Веома сам захвалан преводиоцу који је изврсно успео да се избори са сложеним склопом овој романа, као и свима који су помогли да уледа светлости дана на српском језику.

ПРЕДГОВОР

Исте године када су ме босоног послали у нашу сеоску школу избио је Други светски рат. Учитељи, а то су били муж и жена, нестали су са своје троје деце још у првој недељи нашег школовања. Нова учитељица је постављена тек следеће године. Имала је бледо лице и носила је своју стару школску униформу. Било је то њено прво учитељско намештење и речено нам је да наше село, удаљено у брдима и често нападано од различитих зараћених банди, никада неће моћи да добије другог учитеља. Била је са нама једва годину дана када је једнога дана група наоружаних људи упала у нашу учионицу с намером да је одведу. „Ако сте дошли да ме убијете – учините то овде“. Њен глас је био слабашан и морала је да понови те речи док се рвала са њима. Војници су изашли остављајући је са ножем заривеним у грудима. Очи су јој биле отворене и више нису трептале – а школа је остала без учитеља све док се рат није завршио.

Своју прву књигу сам прочитао тек са осамнаест година, али нисам много пропустио. У забаченом српском селу у коме сам провео детињство људи су одгајани на предањима која су се преносила с колена на колена. Готово све што се догодило у Србији током Средњег века и касније, током векова отоманске окупације, било је описано у епским песмама. Током одрастања те песме сте учили напамет од својих рођака. Све што је требало знати о историји, људском понашању, добру и злу, о обрађивању земље и гајењу биљака, могло се наћи у песмама. Оне су забележиле ратове, природне катастрофе, проласке комета, епидемије и друштвене немире. На неки начин, усмена поезија је била неисписана енциклопедија коју сте, бар делимично, морали знати напамет. Током четрдесетих година,

док сам растао, у многим удаљеним селима усмено образовање је још увек постојало упоредо са савременим школским образовањем, мада је већ тада било у опадању. образовање које нисам стекао у школи добио сам од својих родитеља. Отац је напамет знао мноштво традиционалних српских епских песама и рецитовао нам их је увече или дању, док смо радили у пољу. Све што је требало знати било је у њима – бејаше их саставио непознати песник, а бројни нараштаји их потом усавршаваху.

Живели смо у планини где сам чувао породичне козе и овце; наше село је било самодовољна сеоска заједница која је живела искључиво од земље. Мајка ми је била неписмена, али је била изванредна ткаља. Од лана који је гајила правила је платно којим је облачила своје седморо деце, а ткала је и неке од најпрефињенијих ћилимова. Иако није знала да броји, била је вешта да распореди нити основе и потке у веома сложене поретке и тако је добијала најзамршеније шаре. Док је радила, увек је певушила неку стару песму чијим звуком се некако водила у свом послу.

Једном је група војника дошла у нашу кућу тражећи оца. Покушали су да мене и сестру натерају да им кажемо где је. Да би изнудио обавештење, један од војника ми је угурао цев пиштоља у уста, држећи прст на окидачу; други војник је предложио да прво убију моју сестру. Наставили су да расправљају о томе не вадећи ми цев из уста. Скоро цео живот касније, још увек могу да осетим јетки укук метала те цеви.

Сматрало се да ћу, када се рат заврши, моћи да посећујем школу. Међутим, Титов режим је мог оца, зато што се држао свог парчета земље и опирао колективизацији, прогласио реакционарем. Провео је више послератних година у затвору него код куће, а ја сам због свог порекла постао непожељан за школски систем. Без обзира на то упутио сам се у Београд, жељан да читам књиге и пишем поезију. Највећи део онога што сам знао сам научио; издржавао сам се незнатним приходом од писања поезије и ситних узгредних послова.

Југославију сам напустио педесетих година и пешке се упутио преко Европе у Париз, где сам провео скоро две године живећи у избегличким прихватилиштима Црвеног крста. Толико сам се плашио и саме помисли да би ме једнога дана могли покупити и послати назад у Југославију да сам се очајнички трудио да научим француски језик. За мање од годину дана толико сам се усавршио да сам могао читати Сартра и друге савремене француске писце. Европа је у то време још увек трпела последице ратних година, а током мог боравка у Француској избио је и рат у Алжиру. У прихватилиште Црвеног крста често је упадала полиција у потрази за алжирским држављанима. Барем сам довољно добро говорио француски да сам могао да објасним да долазим са другог краја света. Међутим, сан ми је био да доспем до Аустралије, земље о којој ми је отац некада причао.

У Аустралију сам приспео шездесетих година, не знајући ни реч енглеског језика. Уместо пасоша имао сам папир од француске полиције на коме је писало: „Овај човек тврди да је...“ Тражећи посао, упутио сам се у унутрашњост земље. Један белац у Алис Спрингсу ми је рекао да ћу из средишње Аустралије до Кимберлија на северозападној обали најлакше стићи ако будем јахао камилу – и продао ми једну. Након неколико недеља нашао сам се насукан у пустињи и умирао сам од жеђи. Моје схватање аустралијске унутрашњости било је европски наивно. Мој отац је тамо тридесетих година провео извесно време у дивљини, тражећи злато. Ондашњу пустињу замишљао сам зеленом, са изворима у дну јаруга, из којих је непрекидно избијала вода. Чак нисам био ни свестан колико лако и колико често европски путници нестају у празнини те пустиње. Та сурова и сува земља није праштала наивност; само једна грешка могла вас је за неколико сати довести до потпуног губитка воде на врелом песку.

Пронашао ме је један стари урођеник и повратио ме из бунила; у уста ми је исцедио нешто воде из стомака једне жабе, коју је извадио из песка у сувом кориту потока. Потом ме је

одвукао у јарак који је ископао у земљи и који је био заклоњен дрветом, и затрпао ме у њему, скоро до врата. Помислио сам да сам постао жртва некаквог племенског ритуала, али закопавање у песак је само требало да помогне да се повратим од дехидрације. Поново сам могао да станем на ноге тек после неколико дана. Као и ја, и мој пратилац Џубуру једва да је говорио енглески. И оно неколико речи које смо знали губиле су своје значење због нашег лошег изговора. Осим тога, током највећег дела нашег заједничког путовања осећао сам да ми је грло упаљено и болно. По проласку кроз сурови опит жеђи некако сам изгубио осећај за сналажење те сам се осећао као избачен у Месечев пејзаж. Чак ми је изгледало да ни Сунце на небу не прати више своју уобичајену путању.

Џубуру је носио копље и *вумеру*, бацач копља. Дао ми је глатки штап посебно направљен за ископавање вичети ларви из корења акација. Кретали смо се рано јутром и касно поподне, како бисмо избегли дневну врелину. Митска стаза његових предака није се видела на тлу, али мој пратилац је знао пут иако се пружао хиљадама километара кроз празнину пустиње. Свака стена, старо дрво, суво корито потока или местимични извори дуж тог пута причали су причу коју је Џубуру оживљавао певајући им. У хладним ноћима укопавали смо се у песак поред стена како бисмо сачували телесну топлоту, а то су његови преци радили још од митских времена. Мада су ноћи биле хладне, дани су били крајње врели, те смо током дана што је могуће дуже остајали непокретни. Док смо се у сенци крили од врућине, мој пратилац је избегавао да прича и дисао је само кроз нос да му се уста не би осушила.

Пустињска стаза којом смо ишли могла се пратити само у урођеничкој племенској поезији. Танами пустиња се налазила у неуобичајено дугом сушном периоду и неки од извора дуж наше стазе беху пресушили. Пратилац ме је учио како да копам у сувом кориту док тражим воду под песком или како да исцедим сићушне капи течности из корења пустињских

биљака. Док ме је поучавао, Џубуру је често певао своје племенске басме како би призвао дух светих предака. Веома ме је подсећао на моју мајку док је певушила песму како би се снашла у свом ткалачком послу. Певање нам је помогло да пређемо пустињу без мапе и компаса, ослоњени само на воду и храну коју смо успут налазили.

После путовања које је трајало неколико месеци изашао сам из пустиње са знањем предачких племенских обичаја и речником домородачких назива за биљке, животиње и алатке које су користили племенски народи. Од тада па надаље остао сам у аустралијској дивљини, живећи што је могуће ближе племенским Аборицинима.

Велики део свог разумевања племенске поезије дугујем својој преминулој племенској супрузи, Ђумали, која ме је научила многостраној примени усмених стихова. У резервату и његовој околини живели смо од природе, као што је тада то чинила и већина самодовољних племенских група. Поезија је тада била још веома жива, као што је била жива и током безбројних прошлих нараштаја; била је ту да покаже човеку како да живи са земљом и од земље.

Волео сам да посматрам Ђумалу како пали логорску ватру; никада није пропуштала да каже неколико стихова свом пару дрвених штапова док је брзо вртела један унутар другог (дим се обично појављивао пре него што су до краја биле изговорене речи њене мелодичне басме). Своје штапове за паљење ватре је правила од посебне врсте дрвета са процепом унутар стабљике. Кад год би пролазила крај њега рекла би му по неколико стихова, као да поздравља старог пријатеља.

У аборицинској поезији дрвеће, као и све остало, има душу. Неко дрвеће су заправо поново рођени људи из племена. Ђумала их је ноћу слушала како шапућу. Уверавала ме је да дрвеће међусобно разговара, да често пева својим лишћем, а по гласу је могла да одреди да ли је дрво мушког или женског пола.

Знала је за гвоздено дрво под којим су белци постављали своје замке за дингое. Када би се дингои појављивали из честара, то дрво им је увек шапутало да не прилазе.

Када се родило наше прво дете, један еукалиптус са влакнастом кором који је растао испред нашег стеновитог заклона је ударио граном о грану, шаљући тако осталом дрвећу и свету духова поруку са новостима. Дете је назвала именом тог дрвета, Ђо, и оно је постало његов лични тотем. Било ми је жао што су ми уши несвикнуте да слушају песму дрвећа, али сам се придружио ритуалима и учинио све што сам могао да дрвећу укажем поштовање, као што бих то учинио према рођацима. Избегавао сам да гулим кору са стабала, а када сам палио ватру увек сам пазио да гране буду ван досега пламена.

Ђумала је сматрала да се моја љубазност исплатила. Једном, док смо спавали крај ватре на обали реке, за време ноћне олује пао је велики еукалиптус. Изненада смо се нашли ухваћени рачвама две велике гране које су треснуле о земљу; да се дрво само мало занело пало би на нас.

Крајем педесетих година вађење уранијума се раширило кроз племенске области западно од Дарвина, пустошећи древне племенске заједнице и њихову културу. Уранијумска грозница је поново избила почетком седамдесетих година, стигавши до аборицинског резервата Арнхемска Земља, да и тамо угрози преосталу племенску културу. Тако сам почео да пишем о утицају рударења на тамошње народе. Моје писање се супротстављало Владином строгом Закону о атомској енергији и мој боравак у аборицинском резервату Арнхем је постао прилично тежак. Након неколико година беле власти су ми наредиле да напустим ту област.

Преселио сам се у јужни део Аустралије где сам у Гипсленду, јужно од Мелбурна, купио комад необрађиване земље и назвао га Дингово Легло. Планирао сам да ту доведем Ђумалу, децу и њене племенске рођаке да се са мном населе на приватном поседу. Међутим, док сам сређивао имање, ци-

клон Трејси је ударио на Дарвин, опустошио град и велики део његове околине. Дозвољено ми је да се вратим у ту област тек неколико година касније, и тада сам открио да је моја породица – Ђумала и деца – ишчезла баз трага. Нестали су неприметно, као и већина њихових племенских рођака.

Имао сам срећу да упознам писце као што су Алан Маршал, Симон де Бовоар, Хајнрих Бел и Семјуел Бекет; сви они су ме подстицали да пишем о аустралијској дивљини и помагали ми да нађем издаваче. Подршку ми је пружио и писац Алан Патон кога никада нисам срео, али са којим сам се годинама дописивао. Њихова помоћ ми је била од неоцењиве важности јер моје писање у Аустралији у то доба није било политички прихватљиво, што ме је терало да издаваче тражим у иностранству.

Живим у Динговом Леглу са својим чопором дингоа.¹

Б. Вонгар

¹ Знатно више о животу Б. Вонгара може се сазнати у пишевој аутобиографији *Дингово Лејло* (превела Мирјана Петровић), која је објављена као прва књига у оквиру његових Изабраних дела.

УВОД

Ноћ пре него што су ме одвели у затвор, моја сеоска Мајка је дошла да нас види. Нико није приметио да је ушла у колибу, али кад је села поред кревета чуло се како јој вретено удара о под. Чинило се да преде тежину², што је често чинила у дугим зимским ноћима у Милинкову. То је било давно, готово цео живот раније. Увек је уза се имала парче уске платнене траке натопљено лојем, које је бацало бледо светло – не толико да би видела предиво, колико да може да се креће не ударајући у зидове. „Опет је проклети рат – безбеднији си без светла“, прошаптала је довољно гласно да је чујем. Утишавши шапат, објаснила ми је да ће у затвору бити хладно; надала се да ће успети да ми спреми нешто одеће пре него што дођу по мене.

Месец се дизао бацајући сенку старог авет-дрвета³ на наш прозор. Унео је нешто светла, откривајући мајчину кудељу⁴ на коју је причврстила смотуљак тежине. Могао сам да јој видим

² У крају где је Сретен Божић рођен „тежина“ је назив за влакна добијена из конопље која су се упредала у нит, „жицу“, од које се потом ткало платно.

³ Врста еукалиптуса: ghost-gum tree (*Eucalyptus papuana*)

⁴ Преслица, дрвено држаље са проширењем на врху за које се причвршћивала мања колична тежине, или вуне, коју је требало упрести.

прсте како извлаче предиво и хитро га уплићу у жицу. „Треба-ло би да ти направим нову платнену кошуљу.“ Питала ме хоћу ли да буде обојена кором јове или луковином. Уосталом, дода-ла је, боја и није важна – у затвору је углавном мрачно, тако да човек и не види шта има на себи.

Неко на кревету иза мене је закевтао. Помислио сам да је можда Ангелина; имала је тек две године и често је сањала да у честару јури валабије⁵ или посуме⁶. Објаснио сам Мајци да је млада динго керуша моја старија сестра, поново рођена са че-тири ноге и крзном. Увек је спавала иза мене и често ме шути-рала у сну. „Тако је и одрасла.“ Мајци као да је било мило што је Ангелина поново рођена. Поћутала је мало и, намотавши тек упредену жицу на вретено, уздахнула је и почела да говори о рату који је опет букнуо у нашој домовини. Село до нашег је спаљено. „Остали су само црни димњаци.“ Мора да је предо-сетила да ћу питати где ће се сељани склонити док не прође зима, јер рече да закланима и не треба склониште. „Сви се они нагурају у велику јаму.“ Мајка зачас заста, вадећи дрвенасти трун из предива. Надала се да ће бити довољно пређе да поред кошуље изатка и торбу у коју би ми могла спаковати топлу по-гачу и заструг⁷ сира. „Трајаће ти данима у затвору.“

Неки динго је захркао; мора да је Отац. Објаснио сам Мајци да је Отац оседео – брада и обрве су му побелели, али је још био вођа чопора, опрезан према људима. „Треба само да упериш прст у њега и он ће га зграбити, а да и не зарежи.“ Мајка ме је подсетила да је Отац преживео два дуга рата и да се из једног вратио са осамнаест рупа од метака на униформи, али и да срећа не прати човека заувек. Одговорих јој да Оца, откако се поново родио као динго, свакога дана четкам јер се доста лиња. Она рече да му је длака лепа и да ће је помешати са

⁵ Торбари слични кенгурима, али мањи од њих.

⁶ Мали до средње велики торбари четвороношци са дугим реповима, који живе у шумама. Име су добили јер личе на америчке опосуме.

⁷ Дрвени чанак са поклопцем за ношење меке хране – кајмака, сира или пекмеца.

тежином: „Биће тананија пређа.“ Нашла је целу врећу длака; кад год сам четкао Оца, сакупио сам је – да направим јастук. Мајка ми рече да људи у затвору не користе јастук. „Бар не у нашој домовини.“

Пришла је ближе и погледала по кревету. У његовом доњем углу лежала су моја два брата, скоро одрасли дингои, загрљени као штенад. Мајка их је обојицу нежно помиловала, а онда им прошла прстима кроз длаку иза ушију. Један од младих дингоа имао је епилептичне нападе; ретко су наилазили, али пре њих би се мој крзнени брат приљубио уз мене и цви-лео. Ту му ниси могао помоћи, сем да га милујеш и држиш у наручју док се не поврати. Рекох јој да је неколико месеци пре тога био ухваћен у кљусе и да је морао да одгризе предњу шапу да би се ослободио металних чељусту. Мајка је сматрала да се ту дингои мало разликују од људи. Сећала се детета из нашег села које је током рата изгубило руку и потом до краја живота имало епилептичне нападе. Опет је уздахнула и рекла да је овај нови рат још гори од претходног. У нашем селу су нашли тела групе младића; била су обезглављена и унакажена тако да их ни рођене мајке нису могле препознати. Мора да је предосетила да ћу питати ко им је одсекао главе, те ми рече да је човек који је нападао наше село током Другог светског рата опет у близини. „Само, сад носи другачију униформу и бели шлем.“ Хтедох да је подсетим да је од напада на наше село протекао скоро цео људски век и да је СС официр који је тај напад предводио сад вероватно престар да би носио униформу, али она рече: „Такви као он вечито се овуда мувају.“ Објаснила је да је у нашем селу само шачица људи преживела претходни рат. „Срећа је што си и ти био међу њима.“

Мајка се врати свом предиву – неко време чуло се само како вретено лупка о под. На кревету иза мене одмарала се, чврсто уснула, стара керуша. Хтедох да кажем Мајци да је та стара дингица заправо она, поново рођена. Куја је од старости погубила скоро све зубе, али само пре неку годину, као и свака

добра мајка, беше оштенила велико легло како би омогућила животу да се настави и у време рата.

Мајка погледа стару керушу на кревету и поче да прича о нашем селу, рекавши да је у њему једна жена недавно умрла од куге. Покушао сам да јој кажем како је вероватније да је умрла од *cige*, јер сам се присетио да сам недавно чуо како су војници Уједињених нација окупирали нашу стару домовину да тамо шверцују оружје и да на жене преносе *sigu*. Мајка се сложила да у земљи врви од војника у плавим шлемовима који се возикају комбијима Црвеног крста натовареним оружјем уместо болесницима и рањеницима и хушкају сељаке једне против других. Ипак је поновила да је она жена можда умрла од куге. „Могла би да нас све покоси“, уздахнула је опет, објаснивши ми да официр који сада напада наше село убеђује људе како им је много безбедније да оду у логоре уместо да остану ту где су и да умру од куге. Помислио сам да је официр под плавим шлемом кога помиње сигурно Курт Валдхајм и рекао јој да је неколико година пре тога тај исти човек постао председник Уједињених нација. И он је, као и људи који су га довели на тај положај, често причао о „миру“ и о „људским стремљењима“. Било ми је мило што моји дингои нису више људи и не спадају под његову надлежност.

Мајка ме упита да ли дингое у Аустралији сатерују и хватају као људе у нашој домовини. Одвратих јој да су дингои прокажени од тренутка када је бели човек стигао у Аустралију, јер белци никада нису веровали да дивљи пси могу бити наши умрли рођаци, поново рођени. Лове их и хватају у кљуса већ вековима. Неки су довољно храбри да одгризу себи шапу и тако се ослобађају; други данима завијају, док не умру.

Сви смо једно време ћутали. Мајка је поново уздахнула, али није рекла ни реч. Осећао сам да ће питати шта ће бити са мојим дингоима кад ме одведу у затвор. „Дингои ће живети у дивљини.“ Хтедох да јој кажем да су постали довољно мудри да живе у чопору и држе се даље од људи.

Посум је затандркао по лименом крову колибе, али дин-гои као да га нису чули. Мајка је натегла парче упредене жице и рекла да је веома јака. Сматрала је да мешањем конопље и длаке нит добија посебну јачину и да ће је бити довољно да ми направи и канап којим ћу везивати панталоне. Рече ми да је чула како су неки затвореници везивали канап с панталона за решетке затворских прозора и тако бежали. Само ми није рекла како да прођем кроз решетке.

Диніово Леіло, 1993.

Пишчева напомена

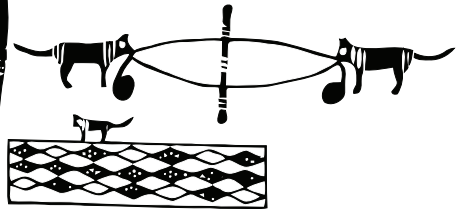
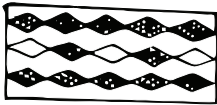
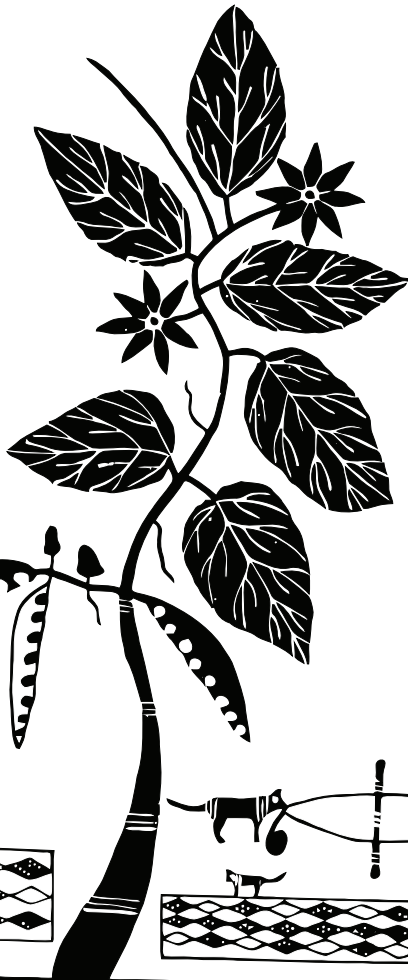
Део ове књиге који се односи на догађаје у Србији одговара историјским чињеницама. Део који описује догађаје у Аустралији је измишљен, али надахнут доказаним хватањем и присилним одвођењем домородачке деце из њихових породица, наводно да би се тиме заштитила од злих чини логорских ватри. Слободни сте да на ово гледате како желите – избор је ваш.

ПРВИ ДЕО

*„Сироти́а која ни́је кадра́ њарничии́ти се или одговара́и́ти,
да даде́ заси́уи́ника, који ће за њу одговара́и́ти.“ (73)*

„Сироти́а кудељница да је слободна како и њо́и.“ (64)

Законик цара Стефана Душана (1346. година)

1

Мора да је напољу пролеће; мирис полена лебди у ваздуху праћен зујањем пчела. Можете чврсто спавати у својој јазбини или се увући у мрак пећине, али ниједан зид није довољно дебео да пригуши буђење спољашњег света. Моја сеоска Мајка ми је рекла да се с доласком пролећа, баш као што мирис полена подстиче лептире да изађу из чаура и гуштере да измиле из пукотина у стенама и да се протегну на сунцу, и дрвеће распуцава у нови живот. „Ни људи нису другачији“, рекла ми је, или сам... можда то сањао.

Сеоска Мајка је синоћ покушала да ме види. Носила је корпу исплетену од павитине у коју је ставила храну, али јој је речено: „Овде не правимо излете, званично – не.“ Ипак, Полицајцу се допала њена корпа. Добро је погледао како је стабљика лозе чврсто уплетена у руб где је причвршћена дршка. Дршка је била изрезана од лесковог прута на коме је још увек била кора, сада потамнела од многих година стезања у Мајчином знојавом длану. „Ммм... веома умешно.“ Полицајац јој је рекао да му је веома драго што зна да се људи у бушу⁸ још увек држе

⁸ *Буш* је назив који се у Аустралији користи за области ван људских насебина и култивисаних терена, а може, зависно од контекста, значити и унутрашњост, дивљину, шуму, шипраг, пустињу...

свог старог начина живота, док је највећи део света већ појела пластика. „Одвратна пластика“, љутило је рекао. Јадна Мајка није знала шта да ради. Дошла је у затвор у посету, очекујући не похвале, него чизму у леђа, као у селу далекоком пола света и скоро читав људски век. Питала је Полицајца да ли би ми могла дати ћуп са млеком. „Козје кисело млеко.“ Објаснила је да кисело млеко гаси жеђ; људи се много мање зноје када га пију у врелим летњим данима, о косидби, или жетви лана.

Полицајца је покушао да јој објасни како се у ћелији не жање. „У мом затвору људи уче занате. Овде је један старији човек, Старешина, који учи затворенике да ткају, плету или шта год изабери. Овде нема досаде, да изједа човека као шугавог пса – шугавог динга у овом случају.“ Полицајца је с поносом причао о племенском Старешини. „Охрабрио је људе да се прихвате својих старих заната и тако сами себи помогну да се врате у слободу.“ Објаснио је мојој сеоској Мајци да затвор није крај света – бар не за човека са знањем. Хвалио је Старчеве спретне руке и вештину којом је обично парче коре дрвета претварао у уметничко дело. „У овој земљи требало би да сваки затвор има по једног таквог човека.“ Полицајца је говорио енглески лагано, као што би наставник причао одраслом ученику. У горњој вилици имао је два истурена зуба која као да су ударала тачку на сваку изговорену реч. Мора да је у селу у ком сам одрастао постојао сличан човек – подсећао ме је на некога. И Мајка је сигурно осећала исто јер је причала са њим као да су се већ срели; чекала је да чује шта ће бити са мном и опет га замолила да јој дозволи да ми да ћуп с млеком. „Чак и човек који чека на стрељање сме да пије.“ Отрла је кап кише са вршка своје платнене мараме.

Напољу киша не престаје да пада; увек пада у пролеће, да дрвеће напуни и да семе у земљи набубри. У ратна времена долази и да спере крв, а ова киша у аустралијској дивљини моју мајку чини сумњичавом. Полицајца покушава да је убеди да нема пуцњаве у затвору, звучи уверљиво док говори да не треба да умре ниједан човек који може да подучава друге старим за-

натима, који су се преносили са колена на колено. „Тај старац, Старешина, зна како да претвори кору дрвета у добар канап, или да исплете траку, чак и у мраку ћелије. Поред таквих људи пластика никада неће освојити свет.“ Претпоставља да сам и ја вешт у племенским занатима, јер миришем на вичети ларве⁹ и дингое. Треба ми комад коре да вежбам на њему, ако се уопште још може наћи и огулити неко дрво. То не би требало да буде проблем – „судећи по мирису, не.“ Полицајац се смеши, али незграпно повлачење његове горње усне јадна Мајка погрешно тумачи. Каже му да људи у аустралијској унутрашњости спавају са дингоима и да се често хране ларвама које живе у корењу акација – то није злочин. Опет га преклиње да јој дозволи ми да ђуп с млеком. „Оно ће му одржати тело и душу на окупу.“ Диге своју покривену корпу са намером да уђе. Полицајац не отвара капију и пита јесам ли мелез, јер му се чини да су остали затвореници много тамнији. Чистокрвни црнци су много вичнији, иако се он према свим урођеницима исто понаша. „Сви добијају ћебе и канап за везивање панталона“ – наравно, уколико постоји расположиво парче канапа. На челу има бубуљицу коју неко време трља врхом кажипрста објашњавајући да су му надређени послали пуно пластичног канапа који није хтео да прими. „Овај затвор моја породица води већ поколењима и наша је традиција да сваком домороцу дамо ручно прављени конопац. Неколико комада коре, промућуран човек попут овог Старца унутра – и ето ти конопца колико ти треба. У племенском бушу људи су нараштајима сами себи правили алатке и одећу и све остало што им је потребно. Тамо има много дрвећа, а и животиња, и птица.“ На глави Старешине Полицајац је видео траку начињену од влакана коре, помешаних са динговим длакама и паперјем какадуа. Није баш сигуран како је све то

⁹ *Witchetty* (или *witjuti*) је назив за велике беле ларве неколико врста лептирова које се хране дрветом. Посебно се односи на ларве врсте *Endoxyla leucomochla*, које се хране корењем *witchetty* грма (названог по ларви), а које расте у централној Аустралији. Ове ларве су најважнија намирница која се добија од инсеката у пустињи и биле су стожер исхране за доморадачке жене и децу.

доспело у затвор, али је „та трака била право уметничко дело“. Полицајац је често посматрао Старешину како седи на поду ћелије и каменом дробе парче коре. При томе је певао; тешко је било разазнати да ли речи означавају места, биљке или људе, јер му је глас често постајао храпав. Донели су му у ћелију чинију воде да би овлажио грло, али он није пио док је плео конопац који је испао толико дуг да га је било доста за целу групу затвореника. „Таква ти је моћ племенских вештина!“ Полицајац проучава корпу и гура прст у погачу која још мирише на врућ пепео. Мајка му објашњава да тврдо печени хлеб може да се одржи месецима. Једе се тако што се комад умочи у кисело козје млеко да омекша. „На томе је одрастао.“

Полицајац сматра да је хлеб који је донела нездрав. У Аустралији је живело пет стотина племена, али је преживела само шачица. „Једење оваквих хлебова могло би да буде узрок томе.“ Сматрао је да би била штета видети затвореника како се дави комадићем те погаче пре него што исплете макар један конопац или траку за косу. Убеђен да су мириси динга и ларви обележје вештог занатлије, Полицајац је очигледно претпостављао да сам ја још један мајстор старих заната. „Затвореници мрзе пластику, баш као и ви.“ Изгледа да је сигуран да је сеоска Мајка дошла негде из дивљине, оронула и стара, али још увек довољно храбра да крене на пут са корпом хране. Као да је мање црна од урођеника који станују у затвору – можда је трљала кожу неким лосионом справљеним од бобица или корења како би је избелела и тако се прерушила у белкињу. „Свет има много да научи о томе како племена користе биљке.“ Полицајац узима пешкир који покрива корпу, опипава га и хвали Мајку што је направила да буде тако мек и гладак, и то од коре дрвета. „Од које је врсте дрвета?“ Извлачи лабаву нит из платна и покушава да је прекине, али она издржава и клизи из његове беле шаке, остављајући црвену бразду на знојавом палцу. „Каква савршена вештина!“ Опет се распитује за назив дрвета и она му каже да се та нит прави од конопље, једногодишње

биљке која расте високо као човек. За кишних година може да буде и виша, а њена дуга влакна користе се углавном за израду конопаца. „У селу Милинково прави се конопац тако јак да може да задржи и бика.“ Полицајац поново трља бубуљицу на челу, покушавајући да се сети да ли је Старешина икад помињао реч *коноиља*. Док је казивао затвореницима како да праве конопце, лупкао је бумерангом по водоводној цеви и изговарао, претпоставља Полицајац, имена људи или биљака. Пред собом на поду је имао парче коре коју је покушавао да здружи каменом и да из ње издвоји влакна. Кора, прошарана смеђим пругама, мирисала је на здробљено лишће. „Да то није иста биљка?“ Мајка је објаснила да *коноиља* никада не порасте велика као дрво и да је ломљење њених стабљика и одвајање влакана женски посао, а не мушки. Док записује име биљке, Полицајац је моли да још неколико пута понови њен назив, покушавајући да се сети да ли је некада раније чуо ту реч. Старешина је певао само ноћу, у зору би увек престајао, испружао се на влакнима разасутим по поду, гурао бумеранг под главу и спавао до по подне. Ђелија је имала мали прозор са решеткама и светло које је кроз њега улазило падало је само на једну страну његовог лица. Могло се видети само једно око које је полако постајало млечно бело, и Полицајац је нагађао да је у питању пешчана болест.¹⁰ Друго око је увек остајало у сенци, а можда га није ни било? Полицајац је веровао да људи ослепљени пешчаном болешћу, или трахомом, не могу разликовати дан од ноћи, али је Старешина и ту био изузетак. „Таква је моћ племенских вештина!“ Поново је рекао сеоској Мајци да умеће прављења конопаца има велику будућност. Хтео је да му каже како се тачно пише име њеног села и питао се да ли се Милинково пише са два л, јер је „тешко слухом ухватити неке племенске речи.“ Опет је узео платно, још једном испитао јачину материјала домаће израде, и рекао Мајци како сви треба да буду срећни што домородачке жене још увек негују своје старе занате. „Остатак света је преплављена одвратна пластика.“

¹⁰ *Sandy blight*, домородачки назив за трахому, којом је након долазка белаца у Аустралију заражен огроман број староседелаца.

Мора да сам дремао неко време; то се лако деси када си заробљен у бетонској кутији. Зидови око мене се не виде у мраку, али сигурно нису далеко, јер осећам да ми се сопствени дах враћа куд год да се окренем. Мора да негде у зидовима постоји мала пукотина – осећам дашак ваздуха како лебди кроз таму и голица ми кожу на једном колону. Сигурно је јако отекло, под прстима га осећам као облук из ватре. Можда сам га повредио кад су ме бацили у ову ћелију, а можда и пре, кад су ме ухватили у честару. Велика отекина постаје све врелија.

Мали прозор на једном од зидова је изгледа недавно зазидан циглама – иако се малтер осушио, још увек осећам његов мирис. Зидови се зноје, можда од мог даха или од даха човека који је у овој ћелији био пре мене. Ћелија је била празна кад су ме убацили, али вероватно не дуго. Мирис дивљине испуњава ово место, избијајући из смрвљене коре разбацане по поду. Напољу, у пустињи, научиш да разазнаш када и ко је последњи користио стеновити заклон у који улазиш ради одмора. Човек оставља отиске стопала у прашини и свако на посебан начин пали ватру а, пошто преспава ноћ, мирис његовог тела се још дуго задржава. Ћелија је много мрачнија од стеновитих склоништа и у њој не гори логорска ватра, али и човек и динго могу рећи да ли је у њој недавно неко боравио.

Сеоска Мајка је још тамо, седи на клупи држећи корпу на коленима. Мора да око ње зуји нека мува, јер су слободни крајеви пешкира подвучени под корпу, храна је брижљиво прекривена. Полицајац је пита: „Шта још радите тамо у бушу?“ Одговара само да праве хлеб, музу козе и гаје *коноиљу*; не казује ништа више. Потребно је одгајити њиву конопље да би се направила топла одећа – у Милинкову су јаки мразеви.

Полицајац зури у карту на зиду изнад свог радног стола. Зна да су у аустралијској пустињи мразеви оштри и да људи морају да спавају са дингоима како би се угрејали. Старешина му је причао да је у најхладнијим ноћима човеку потребно по пет дингоа да би се угрејао. Од када је напустио буш сигурно

се све променило – ако су људи развили вештину прављења одеће уместо што се греју уз псе. Ипак, мора похвалити Старешину што је своју изврсну вештину ткања пренео млађем нараштају. Лупакајући својим бумерангом о цев објашњавао је затвореницима како да, каменом као алатком, ломе кору и из ње ваде влакна. „То је задивљујуће!“ Полицајац је испричао како су неки затвореници – мелези који раније ништа нису знали о прављењу конопаца, само помоћу лупкања бумеранга и Старчевог певања научили како се то ради. „Планирао сам да снимим те песме, све су на племенском језику, наравно.“ Изјављује да би то био први пут да је један домородачки старешина снимљен како преноси своје знање из једне ћелије у другу. „То би ушло у историју.“ Полицајац рече Мајци да његови преци не беху уочили каква се корист крије у старим племенским вештинама, иако је овај затвор у рукама његове породице већ поколењима. Могло је бити људи вештих попут Старешине – можда и вештијих – али они су живели и умирали у овом затвору, не остављајући трага о свом умећу, ни на папиру ни на траци, чак ни у сећању. „Људи попут Старешине заслужују место у историји – они стварају историју!“ Направио је покрет као да ће Мајку потапшати по рамену, али се предомислио. Мајка је седела уврћући крај мараме, мрмљајући нешто за себе на сеоском наречју. Полицајац је мислио да можда пита зашто су ти конопци и траке уопште потребни, па је објаснио: „Не постоји закон који приморава затворенике да панталоне придржавају пластичном траком. Све док они више воле свој традиционални конопац од те одвратне ствари, ја ћу се старати да се обичај одржи.“ Полицајац је страствено балавио; речи су из његових уста излазиле уз прскање пљувачке.

Док је проучавао мапу изнад свог стола, очи су му одлутале северно од велике пустиње; читао је сва имена разбацана по аустралијском пространству. „Је л' твоје насеље западно или источно од реке Алигатор?“ Не сачекавши Мајчин одговор, поново је претпоставио да је назив неправилно написан. Показао јој је

слику на којој племенски домородац лови кенгура бацајући ласо које само што није пало животињи око врата. „Ово је прилично стара ствар – мора да је то нацртао неки од твојих предака.“

Мајка је неодлучна која је животиња на слици – пас или мачка, али примећује да конопац направљен од конопље може да држи и бика. Да би се такав конопац направио, најпре усев треба посејати и ако током пролећа падне доста кише, биљке ће бити спремне за жетву крајем лета, под условом да у међувремену не буде градоносних олуја. Зато сељани певају древном Богу који господари временом – да одврати олујне облаке од њихових поља.

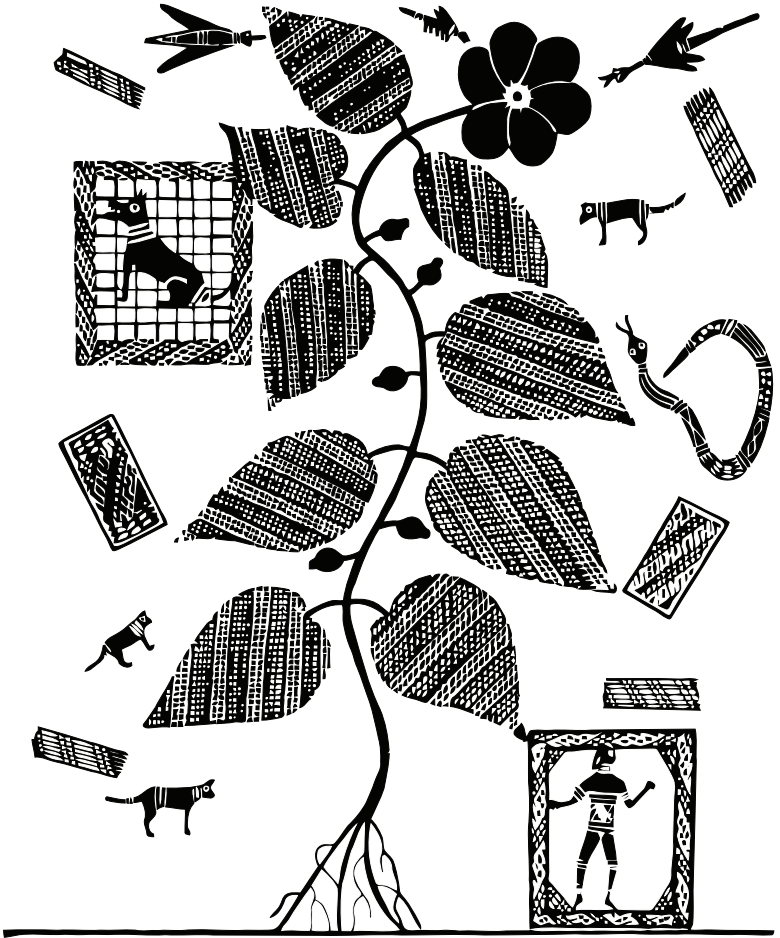
Полицајац је скренуо поглед са мапе. „Овај твој стари брат, Старешина, тог временског Бога зове Ђумбавал, Громовник.“ Крај усне му се повлачи док покушава да се насмеје. Да ли би поверовао кад би му мати рекла да је Милинково у Србији – пола света удаљеној од те карте на зиду? Мајка пази да не говори превише. Упитана колика је величина њиве потребне за гајење конопље каже само да је њена башта била дуга колико да прошеташ, а широка колико да бациш камен. Полицајац рачуна да камен и бумеранг падају отприлике на истој удаљености. Видео је како бумеранг избачен из хелије прелеће цело затворско двориште. „Та ствар је пала тамо.“ Кроз прозор је показао место на земљи где је бумеранг пао, отприлике на пола пута до зида који опасује затворско двориште. Тамо је стајало дрво, високо, широког стабла, али без лишћа. Са његових удова висила је делимично ољуштена кора, откривајући као кост бело дрво... мора да је и у Милинкову постојало такво дрво, пола света и цео живот далеко одавде. Полицајац радије не размишља о томе како је бумеранг уопште могао оданде излетети, јер су дана пре тога прозори на тој хелији зазидани. Тиме је спречено да светлост улази унутра и омета Старешину у раду. „Такав мајстор би могао да уради дупло више кад га не би прекидала потреба да спава у току дана.“ Полицајац прича Мајци да су неке од најбољих конопаца икада виђених у овој земљи упрели

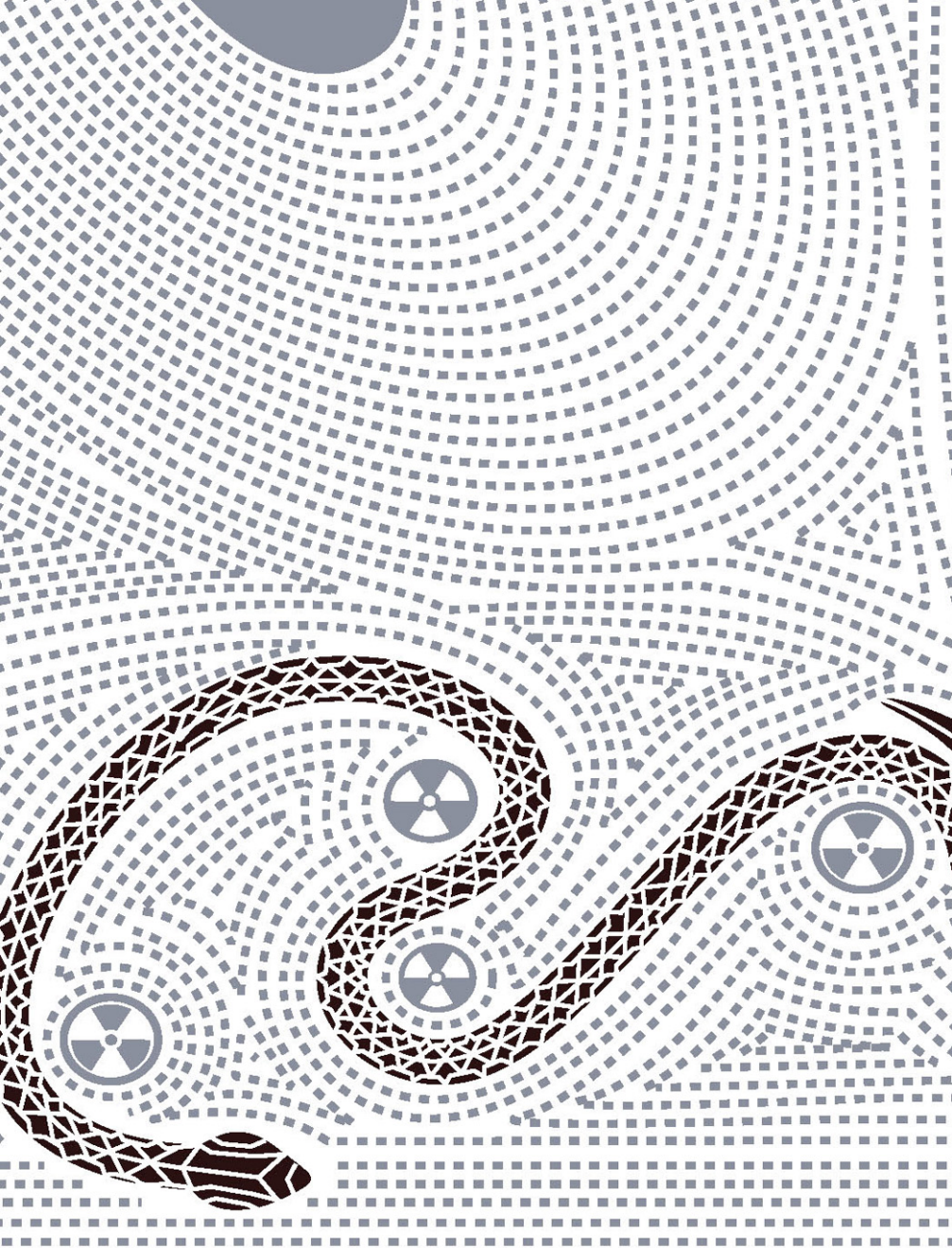
старци у овом затвору. Ти конопци су помогли многим затвореницима да се врате у буш – шесторици из само једне ћелије. „Таква је моћ племенске вештине.“ Истурени зуби му сијају док објашњава да је ћелија из које је Старешина спасао шесторицу управо она у којој сам ја закључан. Уверава Мајку да ће и на мене доћи ред. „Морамо сарађивати.“ Наглашава сваку реч.

Мајка седи гледајући кроз прозор и вртећи олабављени чвор своје мараме, још увек не знајући шта се од ње очекује. Затворско двориште изгледа довољно велико за сађење конопље – чак би и мала парцела могла послужити, само ако се башта добро оплеви. Зуби се још више истурају док јој Полицајац објашњава да га је Старешина напустио. „Ја сам крив, наравно. Погрешио сам што сам зазидао тај прозор – ниједан добар занатлија не воли да му се говори када и како да ради свој посао.“ Затвореници не могу ништа да раде без његових поука и тако у затвору сада нема конопца.

Говори да ће гајење конопље у дворишту спасити затвор од затварања. Потребан је читав људски век да дрво порасте до пуне висине, а кад се са њега огули кора, остаје само мртво дебло. Једногодишње биљке су много боље – по једна жетва годишње омогућила би постојано снабдевање влакнима. „Ако их овде будемо гајили, ово место се никад неће затворити.“ Полицајац је одвео Мајку у двориште и дао јој ашов. „Риљај!“ Зуби наглашавају реч 'риљај'.

Колено ми пулсира, још је врело на додир. Међу смрвљеном кором на поду осећам нешто оштро што ми појачава бол. Налазим шиљат камен, углачан на једном крају, који мирише на зној. Неко га је утискивао у длан док је њиме цртао по бетонском зиду. Знам да ће се брзо вратити тај човек, Старешина. Може се трпети несносан бол од уједа змије или зубобоље, али не предуго – после неког времена добар племенски видар неизоставно се појављује да помогне.

JACEH

www.ikjasen.com

ISBN 978-86-85337-81-9

9 788685 337819 >